ZASADY STOSOWANIA LEKÓW PRZECIWGORĄCZKOWYCH U DZIECI

Dr n. med. Maria Mrozińska
Ordynator Oddziału Pediatrycznego Szpitala Zachodniego w Grodzisku Maz.

WPROWADZENIE

Gorączka jest ważnym objawem pomagającym rozpoznać chorobę i ostrzegającym o jej zaostrzeniu. Często traktowana jest jako konkretny problem wymagający leczenia.

Gorączka powstaje w wyniku zaburzeń ośrodka termoregulacji znajdującego się w przedniej części podwzgórza, który pod wpływem nowopowstałych prostaglandyn i substancji pirogennych jak termostat przestawia się na wyższą temperaturę, co prowadzi do zmiany fizjologicznych procesów powodujących wzrost temperatury ciała.

W języku potocznym gorączka i hipertermia są używane zamiennie, jednak należy różnicować te pojęcia. **Hipertermia nie jest zależna od ośrodka termoregulacji** i może być spowodowana wzrostem produkcji endogennego ciepła (nadczynność tarczycy, wysiłek fizyczny), zmniejszoną utratą ciepła (zbyt ciepła odzież), zatruciem atropiną lub zbyt długą ekspozycją na wysokie temperatury otoczenia (udar cieplny) (1).

Kliniczna (ilościowa) definicja gorączki to ciepłota ciała powyżej:

- 38,0°C w odbycie,
- 37,8°C w jamie ustnej,
- 37,2°C pod pachą.

Wzrost do 41,5°C określa się mianem **stanu gorączkowego**, a powyżej – **hiperpireksji**.

Wzrost temperatury ciała do 39°C najczęściej nie zaburza czynności organizmu.

Przy ciepłocie 40,5-41°C występują zaburzenia świadomości i upośledzenie centralnego mechanizmu kontroli temperatury.

Gorączka powyżej 41-42°C powoduje uszkodzenie tkanek,

a 42-43°C – uszkodzenie ośrodka termoregulacji.

Przy ciepłocie ciała 42°C i powyżej następuje nieodwracalne uszkodzenie mózgu, a hiperpireksja 43,5-45°C może być przyczyną zgonu (2).

Według niektórych autorów gorączka spełnia rolę adaptacyjną. **Badania kliniczne potwierdziły korzystny wpływ umiarkowanej gorączki na przebieg zakażeń wirusowych i bakteryjnych u ludzi.** Ma ona skracać czas trwania choroby, łagodzić objawy oraz zmniejszać śmiertelność (3).

Większość pediatrów podkreśla **negatywne skutki wysokiej lub długotrwałej gorączki**, które manifestują się wzrostem produkcji ciepła, zwiększonym zużyciem tlenu, wzrostem produkcji dwutlenku węgla, zwiększeniem pracy serca.

Gorączka, najczęściej infekcyjnego pochodzenia, jest główną przyczyną porad w ambulatorium dziecięcym (65% wszystkich wizyt) (1). Zlecane w takich okolicznościach leki przeciwgorączkowe muszą

być dobrze tolerowane, bezpieczne i powinny charakteryzować się szybkim efektem przeciwgorączkowym. Przy wyborze leków przeciwgorączkowych należy brać pod uwagę: stan pacjenta i choroby współistniejące, właściwości toksyczne terapeutyku, możliwości uzyskania oczekiwanego efektu oraz cenę wskazanej postaci leku.

Ponieważ gorączka jest powszechnym objawem chorób okresu dziecięcego, istotne jest, aby leki przeciwgorączkowe lekarz mógł stosować z przeświadczeniem, że są i bezpieczne i skuteczne.

LEKI STOSOWANE W LECZENIU GORĄCZKI

Stosowane od niedawna, znane dobrze i powszechnie używane oraz zapomniane już leki przeciwgorączkowe przedstawia tab. 1.

Tab. 1. Leki przeciwgorączkowe

Nazwa międzynarodowa	Dawka	Uwagi
Propyphenazone (propyfenazon)	10 mg/kg/dobę w 2-3 dawkach	U dzieci powyżej 6 r.ż. Stosować w ostateczności, krótko
Metamizol	• p.o.: 10-12 mg/kg m.c./dawkę; • p.r.: dzieci powyżej 3 r.ż.: doraźnie 375 mg (20 mg/kg m.c./dawkę); • i.m. lub i.v.: 4 mg/kg m.c./dawkę; do 3 dawek/24 h	U dzieci powyżej 3 r.ż. Bardzo ostrożnie – tylko w gorączce zagrażającej życiu, w przypadku oporności na inne leki. Część producentów nie podaje zasad stosowania u dzieci.
Acidum acetylsalicylicum (kwas acetylosalicylowy; ASA)	• 30-65 mg/kg m.c. /24 h w dawkach podziel. co 4-6 h • maksymalna dawka dobowa dla dzieci między 7-12 r.ż. – 1000 mg	Nie stosować u dzieci do 12 r.ż. w przebiegu chorób wirusowych.
Ibuprofen	Dzieci: 20-30 mg/kg m.c./24 h w dawkach podziel. co 6-8 h	Bez recepty – ► od 6 mies. ż. Zalecenie lekarza – (odczyny poszczepienne) ► od 3 mies. ż.
Naproxen (naproksen)	10 mg/kg m.c./24 h w dawkach podzielonych co 12 godzin	U dzieci powyżej 5 r.ż.
Paracetamol (acetaminofen)	• p.o.: 10-15 mg/kg m.c./dawkę co 4-6 h • p.r.: 15-20 mg/kg m.c./dawkę co 4-6 h	Bez recepty – ► od 3 mies. ż. Zalecenie lekarza – ► dla wcześniaków ► dla noworodków ► do 3 mies. ż.
Nimesulid	Dzieci: 1,5 mg/kg m.c./dawkę 2 x /24 h	U dzieci powyżej 12 r.ż.

NIESTERYDOWE LEKI PRZECIWZAPALNE (NLPZ)

Pochodne pirazolonu

Aminofenazon – znany powszechnie jako **piramidon**, zsyntetyzowany został w XIX wieku przy poszukiwaniu przeciwgorączkowego leku mogącego zastąpić chininę. Piramidon działa przeciwgorączkowo i przeciwbólowo podobnie jak kwas acetylosalicylowy, ale jest znacznie bardziej toksyczny i odpowiedzialny za wiele ciężkich reakcji niepożądanych – z tego też powodu FDA i AMA wydała zarządzenie aby stosować go w ostateczności, a leczenie powinno trwać krótko. W niektórych krajach, w tym w Polsce zaniechano stosowania aminofenazonu (4).

Propyfenazon – działa podobnie jak aminophenazon, ale silniej przeciwgorączkowo, daje też mniej niepożądanych objawów. Dostępny jest w postaci czopków i w lekach złożonych.

Metamizol powszechnie znany jako **pyralgina** został zsyntetyzowany kilka lat po piramidonie. Chociaż jest skutecznym lekiem przeciwbólowym i przeciwgorączkowym, w większości krajów nie jest już stosowany ze względu na możliwość wystąpienia ciężkich objawów niepożądanych [(uszkodzenie wątroby i nerek, agranulocytoza będące nawet przyczyną zgonu); ponadto mogą wystąpić: zaostrzenie choroby wrzodowej, zawroty głowy, drżenia, poty, zapaść krążeniowa (po podaniu parenteralnym)], reakcje alergiczne (5).

Kwas acetylosalicylowy (ASA)

Kwas acetylosalicylowy został zsyntetyzowany w 1899 roku (aspiryna); ze wszystkich salicylanów działa najsilniej obwodowo jako inhibitor prostaglandyn. Stosowany jest w stanach gorączkowych, bólach różnego pochodzenia, a także w ostrych rzutach gorączki reumatycznej i w reumatoidalnym zapaleniu stawów. Podany doustnie, dobrze wchłania się z przewodu pokarmowego; początek działania występuje po ok. 15-30 min., a działanie maksymalne – do 4-6 godz.

ASA jako lek przeciwgorączkowy zalecany jest w dawce 50-65 mg/kg m.c./dobę w 4-6 dawkach podzielonych.

Ze względu na małą rozpiętość między dawką toksyczną a terapeutyczną (stężenie terapeutyczne wynosi 100-150 μg/ml, już przy stężeniu 200 μg/ml mogą wystąpić pierwsze objawy przedawkowania, a powyżej 400 μg/ml – ostre zatrucie kwasem salicylowym) należy ściśle przestrzegać dawkowania leku; dotyczy to szczególnie leczenia przewlekłego.

W 1986 roku FDA wydała zalecenie, aby z powodu prawdopodobnego związku pomiędzy stosowaniem tego leku a zespołem Reya, nie przepisywać rutynowo ASA dzieciom, które nie ukończyły 12 r.ż. (5).

Ibuprofen

Ibuprofen jest pochodną kwasu propionowego; podobnie jak pochodne kwasu acetylosalicylowego ma działanie przeciwbólowe, przeciwgorączkowe i przeciwzapalne, wynikające z hamowania syntezy prozapalnych prostaglandyn. Lek jest wskazany m.in. w leczeniu młodzieńczego zapalenia stawów, reumatoidalnego zapalenia stawów, zapalenia kości i stawów, w bólu umiarkowanym i lekkim u dorosłych i w bólu w przebiegu miesiączki.

Stosowany jest w postępowaniu przeciwgorączkowym u dzieci w wieku powyżej 6 m.ż. Przy gorączce do 39°C zalecana dawka 5 mg/kg m.c., zaś powyżej 39°C – 10 mg/kg m.c.; maksymalna dawka dobowa ibuprofenu dla dzieci wynosi

20-30 mg/kg m.c./dobę i nie powinna nigdy przekroczyć 40 mg/kg m.c./dobę (tab. 2)

Dzieci, u których dobowa dawka ibuprofenu przekracza 30 mg/kg m.c. należy poddać nadzorowi lekarskiemu, oceniając kliniczne i laboratoryjne parametry wykładniki wydolności wątroby (6).

Ibuprofen po wchłonięciu się z przewodu pokarmowego maksymalne stężenie w surowicy krwi osiąga po ok. 60 min.

Najniższe stężenie ibuprofenu, które może się okazać toksyczne – to 80-100 μg/ml, zaś stężenie >200 μg/ml wiąże się z wysokim prawdopodobieństwem toksycznego działania leku.

W piśmiennictwie brak jest doniesień o skuteczności leku i tolerancji przez niemowlęta, które nie ukończyły 6 m.ż. Z tego też powodu niemowlęta w pierwszym półroczu otrzymujące ibuprofen dłużej niż 24 godz. muszą pozostawać pod ścisłym nadzorem medycznym. W piśmiennictwie napotyka się na opisy poważnych powikłań po przedawkowaniu tego leku. Ibuprofen, jak inne niesterydowe leki przeciwzapalne, zmniejsza przepływ nerkowy, może powodować krwawienie z przewodu pokarmowego z owrzodzeniem i perforacją. U pacjentów leczonych ibuprofenem obserwuje się przedłużenie czasu krwawienia, co sprawia, że z dużą ostrożnością stosuje się go u osób z zaburzeniami krzepnięcia. Opisywane przypadki ostrego zatrucia przebiegają z kwasicą metaboliczną, niewydolnością nerek i mogą zakończyć się zgonem. Ibuprofen, tak jak inne niesterydowe leki przeciwzapalne, nie jest zalecany u dzieci z astmą (5), (7), (8), (9).

Naproksen

Dawkowanie naproxenu u dzieci powyżej 2 r.ż. ustalone jest na podstawie badań klinicznych przeprowadzonych wśród małych pacjentów z młodzieńczym zapaleniem stawów; pojedyncza dawka wynosi 2,5-5-mg/kg m.c., nie przekraczając 15 mg/kg m.c./dobę. Nie ma badań potwierdzających skuteczność i bezpieczeństwo naproksenu u dzieci z innymi wskazaniami niż młodzieńcze zapalenie stawów (10).

Nimesulid

Nimesulid – przeciwzapalny, przeciwbólowy i przeciwgorączkowy lek blokujący preferencyjnie cyklooksygenazę (głównie COX-2) jest stosowany u dorosłych. U dzieci – w trakcie badań klinicznych; ze

Tab. 2. Zasady dawkowania ibuprofenu

Grupa	Dawka	Dawka		
		przeciwgorączkowa i przeciwbólowa	o prawdopodobnym działaniu przeciwzapalnym	o działaniu przeciwzapalnym
Dzieci	Jednoraz.	5 mg/kg/m.c.	10 mg/kg/m.c.	20-40 mg/kg/m.c.
	Dobowa	20 mg/kg/m.c.	30 mg/kg/m.c.	40 mg/kg/m.c.
Dorośli	Jednoraz.	200-300 mg	400 mg	600-800 mg
	Dobowa	1200 mg	1800 mg	2400-3200 mg
Stężenie we krwi		20-30 mg/ml	30 mg/ml	50-60 mg/ml

względu na brak stosownych badań nie zaleca się stosowania leku u dzieci do 12 r.ż.

Paracetamol (acetaminofen)

Paracetamol (acetaminofen) pełni unikalną rolę w leczeniu dzieci w każdym wieku (w tym noworodków), ponieważ jest lekiem pierwszego wyboru do leczenia gorączki i bólu.
Zastosowany w rekomendowanych dawkach jest lekiem bezpiecznym, jedynie w pojedynczych przypadkach obserwowane są niepożądane objawy – zwykle łagodne. **Dawkowanie paracetamolu u dzieci – to zazwyczaj jednorazowo 10-15 mg/kg m.c. (do 60 mg/kg m.c./dobę)**; występują różnice w określeniu dawek w różnych krajach (11). W Polsce w większości ulotek przylekowych brak jest precyzyjnego dawkowania paracetamolu u dzieci, a zarejestrowane, zalecane dawki są zbyt niskie, co sprawia iż bezpieczny paracetamol wydaje się być nieskuteczny. Większe dawki powodują znaczniejsze obniżenie ciepłoty i wydłużenie efektu (np. po 20 mg/kg m.c. czas działania wynosi 7 godz.) (12). Paracetamol jest skuteczny w leczeniu gorączki, działając przez obniżenie poziomu prostaglandyn w podwzgórzu (blokowanie syntezy i uwalniania prostaglandyn) jak również przez hamowanie działania endogennych pirogenów na przednią część podwzgórza. Nie obniża prawidłowej temperatury ciała. Skuteczność paracetamolu w głównej mierze zależy od dwóch parametrów: T_{max} i C_{max}.
C_{max} – maksymalne stężenie zapewnia działanie przeciwgorączkowe paracetamolu przy wartościach 10-20 mg (13).
Dla uzyskania takiego właśnie maksymalnego stężenia leku w surowicy krwi **zalecane aktualnie dawki doustne dla dzieci** (choć jeszcze nie zarejestrowane) **to: 30 mg/kg m.c. – pierwsza, a kolejne – 15 mg/kg m.c. (max. 90mg/kg m.c./dobę)** (14). (patrz tab. 3)

W 2001 roku opublikowano wyniki badania klinicznego, randomizowanego z podwójnie ślepą próbą, które obejmowało 121 gorączkujących (39-40°C) chłopców i dziewczynek w wieku od 4 m-cy do 9 lat. Jedna grupa dzieci (62) otrzymała pierwszą dawkę acetaminofenu 30mg/kg m.c., druga grupa (59) 15 mg/kg m.c.. Czas konieczny do obniżenia temp. poniżej 38,5°C był znamiennie krótszy w pierwszej grupie (110 -+/- 94 min vs. 139 +/- 113 min). Spadek temperatury miał wyższe wartości w pierwszej grupie w porównaniu z drugą (2,3 +/- 0,7°C vs. 1,7 +/- 0,6°C). Temperatura poniżej 38,5°C utrzymywała się dłużej w grupie dzieci po dużej dawce niż po małej (250 +/- 92 min vs. 185 +/- 121 min). Niepożądane objawy pod postacią hipertermii, hipotermii, wymiotów odnotowano u 6 dzieci w grupie 30 mg i u 5 w grupie 15 mg. W obydwu grupach lek był równie dobrze tolerowany. Dwoje dzieci wymagało kolejnej dawki acetaminofenu, która wynosiła 15 mg/kg. Powyższa praca jest dobrą podstawą do zmiany poglądu na dawkowanie paracetamolu. Wówczas bezpieczny paracetamol będzie zawsze skuteczny. Należy jednak pamiętać, iż po zwiększeniu jednorazowych dawek, **dobowa dawka paracetamolu nie może przekraczać 90 mg/kg m.c.** (14).
Również konwencjonalna dawka doodbytnicza 25 mg/kg m.c./dawkę dla dzieci jest aktualnie kwestionowana. Birmingham i wsp. badając u dzieci farmakokinetykę paracetamolu po podaniu doodbytniczym 10, 20, 30 mg/kg m.c. stwierdzili, że tylko dawka 30 mg daje oczekiwane stężenie

Tab. 3. Zarejestrowane dawkowanie paracetamolu dla niemowląt w wieku 0-6 m-cy (60 mg/kg m.c./24 godz.) [Dla dzieci: do 3 m.ż. na zlecenie lekarza, powyżej 3 m.ż. – bez recepty (120 mg paracetamolu w 5 ml)]

M.c. w kg	Pierwsza dawka		Kolejne dawki		Odstęp między dawkami w godz.	Ilość dawek /24 godz.	Dobowa	
	15 mg /kg/ dawkę	ml /dawkę	10 mg /kg /dawkę	ml /dawkę			dawka (60 mg /kg/)	ilość preparatu w ml
4	60 mg	2,5 ml	40 mg	1,66 ml	4-5	5	240 mg	10 ml
5	75 mg	3,125 ml	50 mg	2,0 ml	4-5	5	300 mg	12,5 ml
6	90 mg	3,75 ml	60 mg	2,5 ml	4-5	5	360 mg	15 ml
7	105 mg	4,375 ml	70 mg	2,9 ml	4-5	5	420 mg	17,5 ml
8	120 mg	5 ml	80 mg	3,3 ml	4-5	5	480 mg	20 ml
9	135 mg	5,625 ml	90 mg	3,75 ml	4-5	5	540 mg	22,5 ml
10	150 mg	6,25 ml	100 mg	4,1 ml	4-5	5	600 mg	25 ml
12	180 mg	7,5 ml	120 mg	5 ml	4-5	5	720 mg	30 ml
14	210 mg	8,75 ml	140 mg	5,8 ml	4-5	5	840 mg	35 ml

leku w surowicy (10-20 mg/ml), jednak dopiero po 2-3 godz. od podania. Badanie potwierdziło wcześniejsze spostrzeżenia o nieregularności i opóźnionym wchłanianiu paracetamolu podanego per rectum. Bazując na tym badaniu, **autorzy zalecają wstępną dawkę doodbytniczą = 40 mg/kg m.c./dawkę przy zachowaniu dobowej dawki 90 mg/kg m.c./24 godz.** (15). Powyższe obserwacje potwierdzili badacze z Manchester porównując stężenie paracetamolu w surowicy krwi w dwóch grupach dzieci o wadze powyżej 25 kg, które otrzymały 1 dawkę paracetamolu w czopkach 1 g lub 40 mg/kg m.c.. Próbki krwi pobrano w 2, 3, 4, 5 godz. od podania leku. U większości dzieci po 1 g paracetamolu nie odnotowano oczekiwanego stężenia leku (7.8 vs 15,9 mg/l) (16).

Przedstawione prace pokazują, **że skuteczność przeciwgorączkowa paracetamolu jest zależna od dawki** (17,18). Po małych dawkach obniżenie gorączki następuje po kilku godzinach od pierwszej dawki, czyli wtedy gdy lek osiągnie stężenie terapeutyczne w surowicy krwi.

Karmienie piersią nie jest przeciwwskazaniem do stosowania paracetamolu. Jest on wydzielany z mlekiem matki w stężeniach odpowiadających stężeniom w surowicy. Jednorazowe dawki 1,0 g (max. 4 g/dobę) dla matki wydają się bezpieczne dla dziecka (17).

Paracetamol jest jedynym lekiem przeciwgorączkowym bez recepty zarejestrowanym od 3 m. życia i rekomendowanym dla noworodków (w tym dla wcześniaków) na zlecenie lekarza.

Również w tej grupie wieku acetaminofen jest lekiem bezpiecznym, pozbawionym działań niepożądanych, bowiem nie

Tab. 4. Dawkowanie paracetamolu dla dzieci w wieku powyżej 6 m-cy (90 mg/kg m.c./24 godz.). [Dawki aktualnie zalecane, ale niezarejestrowane; jedynie na zlecenie lekarza. (120 mg parcetamolu w 5 ml)]

M.c. w kg	Pierwsza dawka		Kolejne dawki		Odstęp między dawkami w godz.	Ilość dawek /24 godz.	Dobowa dawka (90 mg/kg/)
	30 mg /kg/ dawkę	ml /dawkę	15 mg /kg /dawkę	ml /dawkę			
4	120 mg	5 ml	60 mg	2.5 ml	4-5	5	360 mg
5	150 mg	6,25 ml	75 mg	3,125 ml	4-5	5	450 mg
6	180 mg	7,5 ml	90 mg	3,75ml	4-5	5	540 mg
7	210 mg	8,75 ml	105 mg	4,375 ml	4-5	5	630 mg
8	240 mg	10 ml	120 mg	5 ml	4-5	5	720 mg
9	270 mg	11,25 ml	135 mg	5,625 ml	4-5	5	810 mg
10	300 mg	12,5 ml	150 mg	6,25 ml	4-5	5	900 mg
12	360 mg	15 ml	180 mg	7,5 ml	4-5	5	1080 mg
14	420 mg	17,5 ml	210 mg	8,75 ml	4-5	5	1260 mg
16	480 mg	20 ml	240 mg	10 ml	4-5	5	1440 mg
18	540 mg	22,5 ml	270 mg	11,25 ml	4-5	5	1620 mg
20	600 mg	25 ml	300 mg	12,5 ml	4-5	5	1800 mg

wykazuje wpływu na agregację płytek krwi, na śluzówkę żołądka i na przewód tętniczy Botalla. Oczekiwane średnie stężenie terapeutyczne 10 mg/l można uzyskać po doustnej dawce 25 mg/kg m.c./dobę u wcześniaków urodzonych w 30 tygodniu ciąży, 45 mg/kg m.c./dobę w 34 tyg., 60 mg/kg m.c./dobę u dzieci urodzonych o czasie i 90 mg/kg m.c./dobę w 6 m.ż. Dostępność biologiczna leku podawanego w formach doodbytniczych zależy od podłoża i maleje z wiekiem. Oczekiwane C_{max} można uzyskać po 25 mg/kg m.c./dobę dla czopków żelatynowych lub 30 mg/kg m.c./dobę dla trójglicerydowych u wcześniaków urodzonych w 30 tyg. ciąży; dawki paracetamolu muszą być proporcjonalne do wieku ciążowego, tak że w 6 m.ż. dziecko powinno otrzymać 90mg/kg m.c./dobę w czopkach żelatynowych lub 120 mg/kg m.c./dobę w czopkach triglicerydowych (18). Skuteczność i bezpieczeństwo paracetamolu u dzieci są dobrze poznane. **Ryzyko toksycznych reakcji po paracetamolu jest wielokrotnie niższe u dzieci niż u dorosłych.** Jednak nawet pojedyncze przypadki zatrucia są analizowane bardzo dokładnie z uwagi na powszechne stosowanie tego leku u dzieci (19).

Dane z 66 ośrodków ostrych zatruć w USA z 1997 r. wykazały, iż acetylocysteina (antidotum w zatruciach) zastosowana była w 10 000 przypadków zatrucia paracetamolem (w 422 przypadkach u dzieci < 12 r.ż.). 94 pacjentów zmarło (w tym 4 dzieci < 18 r.ż.); w większości przypadków miało miejsce przedawkowa-

nie leku, w przeważającej części w celu samobójstwa, 25% zgonów stanowiły przypadki niezamierzonego przedawkowania leku (N=10) i nieprawidłowego użycia leku (N=14) (20). Znane powszechnie bezpieczeństwo acetaminofenu często jest przyczyną nieuważnego zażywania, które prowadzi do przedawkowania szczególnie u pacjentów obciążonych ryzykiem zatrucia (dzieci z ciężkim odwodnieniem w przebiegu biegunki lub wymiotów, zażywający leki hepatotoksyczne).

Niezrozumienie instrukcji dotyczącej sposobu dawkowania, nieprawidłowe posługiwanie się miarką dołączoną do leku, brak znajomości ulotki, to wg Rivera-Penera podstawowe przyczyny zatrucia acetaminofenem (21).

Zastosowanie preparatów o opóźnionym uwalnianiu bez wydłużenia przerwy między dawkami, stosowanie preparatów złożonych bez znajomości składników, nadzorowanie dzieci i podawanie leków przez rówieśników to następne przyczyny przedawkowania acetaminofenu.
Ostatnio sugeruje się, iż nadwaga i nieprawidłowo prowadzona cukrzyca również mogą przyczyniać się do zatrucia acetaminofenem.
Acetaminofen w postaci doodbytniczej częściej niż w doustnej prowadzi do zatrucia, ponieważ ta postać leku w pojedynczych przypadkach sprzyja powstawaniu nawet 10 x wyższego stężenia maksymalnego w surowicy, a w większości przypadków wartości stężeń leku nie osiągają poziomów zapewniających jego skuteczność (22). Czas konieczny do uzyskania stężenia terapeutycznego leku po postaci doodbytniczej jest dłuższy niż po doustnej i wymagana przerwa między dawkami jest dłuższa (6-8 godzin) (23). Lek w czopku jest rozmieszczony nierównomiernie, co przy częstych praktykach dzielenia tej postaci daje nierówne dawki leku w uzyskanych częściach. Również różne podłoża stosowane w produkcji i przygotowaniu czopków w różny sposób wpływają na wchłanianie czynnej substancji co owocuje różnicami w biodostępności leku (24).

Acetaminofen w dawce zapewniającej poziom terapeutyczny jest lekiem najbezpieczniejszym spośród dostępnych bez recepty leków przeciwbólowych i przeciwgorączkowych, co przejawia się m.in. dużą rozpiętością między maksymalnym stężeniem leczniczym a minimalnym stężeniem toksycznym (p. tab. 5), jednak należy mieć świadomość, że przedawkowany paracetamol jest hepatotoksyczny.

Jednorazowe spożycie dawki 10x większej niż rekomendowana ma potencjalnie toksyczny wpływ na organizm; 150 mg/kg m.c./24 godz. (>10 g) może spowodować ostrą niewydolność wątroby (25, 26). Granicz-ną dawkę toksyczną 150 mg/kg m.c. przyjęto w oparciu o badania, które obejmowały dorosłych. Nie ma takich badań u dzieci. Jednak dane z piśmiennictwa, szczególnie praca opublikowana przez Anderson oraz 30 lat doświadczeń ze stosowaniem acetaminofenu wskazują, iż **dzieci są mniej wrażliwe na przedawkowanie acetaminofenu niż dorośli.**
Jest kilka cech anatomicznych decydujących o mniejszej wrażliwości dzieci na duże dawki acetaminofenu: ich nerki i wątroba są większe w stosunku do masy ciała, niż u dorosłych. Maxwell, w oparciu o dane z wielu źródeł, stworzył siatki centylowe i określił procent, jaki stanowi

Tab. 5. Porównanie stężeń leczniczych i toksycznych leków przeciwgorączkowych

Lek	Maksymalne stężenie lecznicze	Minimalne stężenie toksyczne
Kwas acetylosalicylowy	150 μg/ml	200 μg/ml
Ibuprofen	60 μg/ml	100 μg/ml
Naproxen	100 μg/ml	200 μg/ml
Paracetamol	20 μg/ml	150 μg/ml

masa danego organu w stosunku do masy ciała. I tak u dziecka w 1 roku życia wątroba stanowi 4% całego ciała, w 2-gim – 3,6%, w 5-tym – 3%, w 18-tym – 2,4%. Nerki w 1 roku życia stanowią 0,7% masy całego ciała, w 2-gim – 0,74%, w 5-tym – 0,66%, w 18-tym – 0,42%. Zatem masa wątroby rocznego dziecka jest 1,67 x większa niż masa wątroby osoby dorosłej mierzonej jako procent masy ciała. Graniczna dawka paracetamolu – 150 mg/kg m.c. określona w badaniach przeprowadzonych wśród dorosłych, dla dziecka w wieku 1 rok wynosi 1,67 x 150 = 250 mg/kg m.c. obliczając dawkę paracetamolu w przeliczeniu na kg masy ciała. Te relatywnie większe nerki i wątroba u dzieci tłumaczą, dlaczego dawki leków w mg/kg m.c. muszą być większe u dzieci niż dorosłych aby uzyskać terapeutyczne stężenie leku w surowicy krwi (27).

Nomogram Rumack-Matthew często wytycza drogę postępowania w zatruciu acetaminofenem. Linia prosta biegnie od stężenia acetaminofenu w surowicy krwi = 150 mg/l w 4 godz. do 5 mg/l w 24 godz. od spożycia. Stężenia leku w 4 godz. > 150 mg/l, 250 mg/l, 300 mg/l związane są odpowiednio z 25%, 40% i 100% ryzykiem ostrego uszkodzenia wątroby. W jednym z oddziałów intensywnej terapii dziecięcej w Nowej Zelandii przeanalizowano dawki spożytego w nadmiarze acetaminofenu i odpowiadające im stężenia w surowicy krwi. Przy spożytych dawkach < 230 mg/kg m.c. maksymalne stężenia w 4 godz. zawsze były mniejsze niż 200 mg/l (28).

WSPOMAGAJĄCE LECZENIE GORĄCZKI

Okłady chłodzące są skuteczne, jeśli dziecko otrzymało wcześniej działający ośrodkowo lek przeciwgorączkowy; inaczej bowiem ośrodek termoregulacji będzie utrzymywał zmienione procesy fizjologiczne dla zachowania już istniejącej wyższej temperatury ciała.

Ze szczególną ostrożnością u dzieci wysoko gorączkujących, u których nastąpiło obkurczenie naczyń powinny być wykonywane **kąpiele chłodzące**. Okłady i kąpiele chłodzące mogą u nich prowadzić do nasilenia obkurczenia naczyń skórnych i w konsekwencji do wzrostu ilości zatrzymanego ciepła (3).

Roztwory alkoholu z wodą i lód obniżają temperaturę ciała zbyt gwałtownie, co może spowodować pogorszenie samopoczucie pacjenta i wzrost ryzyka poważnych powikłań. Ostre napady hipoglikemii z towarzyszącą śpiączką mogą

być skutkiem nadmiernego ochłodzenia wodnym roztworem alkoholu (3).

Środki zaradcze, do których należą: odkrycie dziecka w łóżeczku, zdjęcie ciepłego ubrania, obniżenie temperatury w pokoju, przewietrzenie, są zlecane zwłaszcza u niemowląt. Przywrócenie wewnątrznaczyniowej objętości u pacjentów odwodnionych i **utrzymanie stałego nawadniania tkanek** jest zatem zasadniczym elementem leczenia przeciwgorączkowego u dzieci (3).

Wybór postępowania z dzieckiem gorączkującym zależy od aktualnej ciepłoty ciała oraz obecności dodatkowych obciążeń, do których zalicza się choroby serca, płuc, choroby metaboliczne i neurologiczne oraz możliwość pojawienia się drgawek (u dziecka z obciążeniami genetycznymi).

PIŚMIENNICTWO:

1. Nelson W.E. Textbook of Pediatrics. 15th edition. 1996, edited by W.B. Saunders Company.
2. Hathaway W.E. eta al.: Current Pediatric Diadnosis and Treatment. 1993, edited by Appleton & lange).
3. Hoekelman RA: Primary Pediatric Care. Sec.edit. 1987, Edited by Mosby Year Book.
4. Danysz A. Farmakologia. 1968, wydana przez PZWL w W-wie.
5. Przewodnik farmakoterapii 1995 Nr 1 (red. zbiorowa); Instytut Leków, W-wa. 1995.
6. Ibuprofen. Mosby's Drug Consult. Copyright 2002, Mosby, Inc.
7. Ibuprofen, Drug Information., Medline Plus.
8. Radzikowski A: Ibuprofen w zawiesinie. Wydane przez Terpol.
9. Ford: Clinical Toxicology, 1st ed Copyright 2001 Saunders Company. p. 1048.
10. Naproxen. Mosby's Drug Consult. Copyright 2002, Mosby, Inc.
11. Cranswick N, Coghlan D: Paracetamol efficacy and safetyin children: the first 40 years. Am. J. Ther 2000 Mar; 7(2): 135-41.
12. Ziółkowski J., Ziółkowka H.: Ból i zastosowanie paracetamolu u dzieci. Wydawnictwo Czelej 1997.
13. Rumack BH: Aspirin versus acetaminophen; A comparative view. Pediatrics. 62: 943-1978.
14. Treluyer JM et al.: Antypyretic Efficacy of an Initial 30 mg/kg Loading Dose of Acetaminophen Versus a 15 mg/kg Maintenance Dose. Pediatrics 108(4), 2001, p. 73.
15. Birmingham PK et al.: Twenty -four hour pharmacokinetics of rectal acetaminophen in children. Anesthesiology 87: 244, 1997.
16. Howell TK, Patel D.: Plasma Paracetamol concentrations after different doses of rectal paracetamol in older children A comparison of 1g vs. 40 mg/kg. Anesthesia 2003 Jan; 58(1) 69-73.
17. Wilson JT. Et al.: Efficacy,disposition and pharmacodynamics of aspirin, acetaminophen, and choline salicylate in young febrile children.Ther Drug Monit 1982; 4: 147-180.
18. Temple AR et al: Pediatric dosing of acetaminophen. Pediatr Pharmacol (NY) 1983; 3: 321-327.
19. American Academy of Pediatrics- Committee on Drugs: Acetaminophen Toxicity in Cildren. Pediatrics Vol. 108, No 4. October 2001.
20. Litovitz TL et al.: 1997 annual report of the American Assiciation of Poison Control Centers Toxic Exposure Surveillance System. Am.J. Emerg Med 1998; 16: 443-497.
21. Rivera-Penera T et al.: Outcome of acetaminophen overdose in pediatric patients and factors contributing to hepatotoxicity. J. Pediatric 1997: 130; 300-304.
22. Birmingham PK. Et al.: Twenty-four-hour pharmacocinetics of rectal acetaminophen in children: an old drug with new recommendations. Anasthesiology. 19997; 87: (244-252).
23. van Lingen RA. Et al.: Multiple-dose pharmacocinetics of rectally administered acetaminophen in term infants. Clin Pharmacol Ther. 1999; 66: 509-515.
24. Cullen S. et al: Paracetamol suppositories: a comparative study. Arch Dis Child. 1989; 64: 1504-1505.
25. Cranswick N., Coghlan D. Paracetamol efficacy and safety in children; the first 40 years. Am. J. Ther 2000 Mar; 7(2): 135-41.
26. Draganow P. et al.: Alkohol- acetaminophen syndrome. Postgraduate Medicine. Vol.107, No1, Jan 2000.
27. Kleiber M: Body size and metabolism. Hilgardia. 1932.p.48-53 (Tenenbein M.: Why young children are resistant to acetaminophen poisoning. The Journal of Pediatrics 137(6); 2000: p 891).
28. Anderson B.J. et al.: Predicting concentrations in children presenting with acetaminophen overdose. Copyright 1999 by Mosby, Inc.